

Кузніченко Сергій Олександрович

Доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID 0000-0001-9278-2756

**ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ:
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ДОСВІД УКРАЇНИ**

Kuznichenko Sergii Oleksandrovych

Doctor of Law, Professor, Leading Researcher at the Research Institute of Legal Support for Innovative Development of the

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

ORCID 0000-0001-9278-2756

**PROFESSIONAL ADAPTATION OF WAR VETERANS IN UKRAINE:
FOREIGN EXPERIENCE AND THE EXPERIENCE OF UKRAINE**

Повномасштабна збройна агресія росії проти України спричинили глибокі соціальні й економічні виклики в державі. Особливо гостро постала проблема професійної та соціальної адаптації ветеранів війни. Станом на 2025 рік понад 800 тис. осіб набули статусу учасника бойових дій, інвалідив війни та ветеранів війни. Чимало українських вчених досліджують проблему адаптації ветеранів війни [1-3]. Досвід країн НАТО (США, Велика Британія, Канада, Німеччина) демонструє, що професійна адаптація ветеранів є не лише питанням справедливості, а й стратегічною інвестицією у стабільність і безпеку держави [4-7].

Професійна адаптація — процес включення колишніх військовослужбовців у цивільний ринок праці через перекваліфікацію та працевлаштування. Українські

дослідники: Красильщиков А.Л. [1], Буряк О.О., Гіневський М.І. [2], Вдовиченко Т. [3] підкреслюють, що саме праця є центральним елементом адаптації. Адаптація ветерана — це не лише повернення до роботи, а й відновлення соціального статусу, ідентичності та стабільності в родині. При ігноруванні цього процесу спостерігається зростання суїцидів, безробіття, проявів насильства [2]. Для ветеранів війни він ускладнюється наслідками бойового стресу, змінами в системі цінностей, проблемами здоров'я та недостатньою підготовкою до цивільного життя.

Розглянемо детальніше закордонний досвід, який є необхідним для імплементації в українське законодавство. У США фундаментальною зміною став G.I. Bill (1944), який запропонував ветеранам безоплатну освіту, іпотеку, кредити на бізнес [6]. У 2010-х роках впроваджено програму «Комплексна придатність солдату» [7], яка включає профілактичні заходи щодо психологічної, соціальної та професійної адаптації ще під час служби. Також ефективним виявився підхід «рівний рівному» — система «приятелів», де ветерани допомагають новоприбулим адаптуватися до мирного життя, включаючи допомогу з працевлаштуванням. Британські дослідники Соорер L. та ін. [4] розглядають адаптацію крізь призму концепцій П'єра Бурдьє (хабітус, культурний капітал, соціальне поле). Професійна інтеграція ветерана залежить від його здатності трансформувати «військовий капітал» у цивільний. Цікавий досвід використовується в Канаді, де уряд пропонує програми, що поєднують психологічну допомогу та навчання, наприклад «Veterans Transition Program» [8]. В Ізраїлі впроваджено систему ранньої підготовки до демобілізації, де особливу увагу приділено підприємництву серед ветеранів [9]. У Німеччині передбачено гарантії освіти після служби, співпрацю між армією, державою і приватним сектором [10].

Сучасний стан досліджуваної проблеми в Україні показує нам певні прогалини. Попри наявність державних програм таких як: Концепція адаптації та ін., в Україні домінує фрагментарний підхід. Основна увага — пільгам, а не

інтеграції. Значною проблемою є невідповідність реальних потреб ветеранів державним ініціативам [11-12]. Позитивними прикладами є лише локальні ініціативи ветеранських організацій.

Практичними рекомендаціями ми вважаємо наступні:

1. Запровадження національної стратегії адаптації ветеранів.
2. Змінити підхід: не компенсація, а інтеграція.
3. Освітні ваучери на перекваліфікацію, створити національну мережу центрів кар'єрного розвитку ветеранів.
4. Податкові пільги роботодавцям, що працевлаштовують ветеранів, поширити підхід «ветеран для ветерана» у сферах бізнесу, освіти, громадської участі.
5. Посилити роль місцевих громад як активних гравців адаптації.

На прикінці хочемо підкреслити що, професійна адаптація ветеранів — це ключ до успішної демобілізації, стабільності та відновлення економіки. Україна має реальні перспективи запозичити кращі практики, зокрема інституційні моделі США, гнучкі програми Великої Британії, Канади, Німеччини та локальні ініціативи на зразок програми «Притель прителю».

Україна може і має створити ефективну модель професійної адаптації, враховуючи міжнародний досвід. Ветерани — це не лише соціальна категорія, а й потенціал для розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красильщиков А.Л. Социальные аспекты адаптации уволенных военнослужащих. Київ: Наука, 2011. – 143 с.
2. Буряк О.О., Гіневський М.І. Соціальна адаптація офіцерів запасу. Харків: Військова академія, 2012. С. 160.
3. Вдовиченко Т. Фінансове забезпечення соціальної адаптації учасників АТО. *Економіка і держава*. 2017. №10. С. 168–171.

4. Cooper L. et al. *Transition from Military to Civilian Life: Exploring Cultural Competency*. London: Defence Academy, 2017. 52 p.
5. Jones E. *Historical Approaches to Combat Disorders*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2010. 196 p.
6. Cornum R., Matthews M., Seligman M. *Comprehensive Soldier Fitness: Building Resilience in a Challenging Institutional Context*. *American Psychologist*. 2011. №66(1). P. 6–9.
7. White T. *The Buddy System: Veterans Helping Veterans with PTSD*. *Mental Health Weekly*. 2012. №18. P. 4–7.
8. *Veterans Transition Program*. University of British Columbia
URL: <https://veteranstransition.ca/>
9. *Israel Ministry of Defense. Department for Discharged*
URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/>
10. *Bundeswehr. Berufsförderungsdienst der Bundeswehr*.
URL: <https://www.bundeswehr.de/>
11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
12. *Концепція Державної цільової програми соціальної адаптації військовослужбовців до 2011 року*. Київ: Мінсоцполітики, 2010. 114 с.

REFERENCES

1. Krasylshchikov, A.L. (2011). *Social aspects of adaptation of discharged servicemen* Kyiv: Nauka [in Russian].
2. Buriak, O.O., & Hinevskyi, M.I. (2012). *Social adaptation of reserve officers* Kharkiv: Viiskova akademiia [in Ukrainian].
3. Vdovychenko, T. (2017). Financial provision of social adaptation of ATO participants *Ekonomika i derzhava*, 10, 168–171 [in Ukrainian].

4. Cooper, L., et al. (2017). *Transition from military to civilian life: Exploring cultural competency*. London, UK: Defence Academy.
5. Jones, E. (2010). *Historical approaches to combat disorders*. Oxford, UK: Oxford University Press.
6. Cornum, R., Matthews, M., & Seligman, M. (2011). Comprehensive soldier fitness: Building resilience in a challenging institutional context. *American Psychologist*, 66(1), 6–9.
7. White, T. (2012). The buddy system: Veterans helping veterans with PTSD. *Mental Health Weekly*, 18, 4–7.
8. Veterans Transition Program. *Veterans Transition Program*. University of British Columbia. Retrieved from <https://veteranstransition.ca/>
9. Israel Ministry of Defense. *Department for Discharged*. Retrieved from <https://www.hachvana.mod.gov.il/>
10. Bundeswehr. *Berufsförderungsdienst der Bundeswehr* Retrieved from <https://www.bundeswehr.de/> [in German].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991, December 20). *On social and legal protection of servicemen and their families* (Law of Ukraine, No. 2011-XII). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
12. Ministry of Social Policy of Ukraine. (2010). *Concept of the State target program for social adaptation of servicemen until 2011* Kyiv: Ministry of Social Policy of Ukraine [in Ukrainian].